

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θεόδωρος Β. Θάνος – Λοΐζος Συμεού

ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ καθώς και η αξία και σημασία τους στον σύγχρονο κόσμο απασχολεί έντονα την επιστημονική και εκπαιδευτική κοινότητα, όπως προκύπτει διεθνώς από σχετικές μελέτες, προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών πανεπιστημίων, δημόσιες και ιδιωτικές πρωτοβουλίες, σεμινάρια, κ.λπ. Τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν ένα σημαντικό και επίκαιρο ζήτημα που συνδέεται με διαχρονικές πανανθρώπινες αρχές και αξίες όπως: η αλληλεγγύη, η (κοινωνική) δικαιοσύνη, η ελευθερία, η ανεξαρτησία, η ανεκτικότητα, η ισότητα, η ισονομία, η ανεξιθρησκεία, ο σεβασμός, η ισότιμη συμμετοχή, η ασφάλεια, η αξιοπρέπεια κ.ά.

Η εκπαίδευση, ως ανθρώπινο δικαίωμα και απαραίτητο μέσο για την επίτευξη και άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προώθηση και στη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόσο μέσω της διδασκαλίας, όσο και μέσω εκπαιδευτικών πολιτικών και πρακτικών. Ειδικότερα, ως προς την Ενιαία Εκπαίδευση (Inclusive Education), αυτή βασίζεται στις διεθνείς διακηρύξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού, όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006) και τα πορίσματα της Επιτροπής του ΟΗΕ για το δικαίωμα στην Ενιαία Εκπαίδευση (2016). Η Ενιαία Εκπαίδευση αποτελεί ένα σύστημα εκπαίδευσης που αφορά όλα τα παιδιά και προσπαθεί να άρει κάθε εμπόδιο στη μάθηση και τη συμμετοχή και αποτελεί διεθνή επιτακτική πολιτική που αποσκοπεί στην προώθηση κοινωνικά δίκαιων και χωρίς διακρίσεις κοινοτήτων μάθησης για όλους τους μαθητές και όλες τις μαθήτριες, ανεξαρτήτως των βιολογικών ή/και των βιογραφικών χαρακτηριστικών τους. Η προώθηση της Ενιαίας Εκπαίδευσης αποτελεί μέσο για την αποκατάσταση του δικαιώματος των μαθητών και μαθητριών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

1.

Περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συστήματος προστασίας αυτών

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ ΠΙΤΣΟΥ* – ΘΕΟΦΑΝΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ**

Περίληψη

Η ΥΠΑΡΞΗ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ΑΔ), για τα οποία τόσος λόγος γίνεται στην εποχή μας, είναι το αποτέλεσμα χρόνιων διεκδικήσεων και κοινωνικοπολιτικών αλλαγών. Σήμερα, αναγνωρίζονται και κατοχυρώνονται βάσει διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών νομοθετημάτων. Παρόλο, που αποτελούν τον θεμέλιο λίθο πάνω στον οποίον η ανθρωπότητα επιδιώκει να οικοδομήσει έναν συμπαγή ειρηνικό και δημοκρατικό τρόπο ζωής για όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως, δεν χαίρουν καθολικού σεβασμού και δεν εφαρμόζονται ευρέως στην πράξη με απόρροια την ύπαρξη ενός συστήματος προστασίας αυτών. Στο παρόν άρθρο επιχειρείται σε πρώτο επίπεδο να παρουσιαστεί η έννοια των ΑΔ και μια σύντομη ιστορική προέλευση αυτών, συνδέοντάς τα με τις τέσσερις «σχολές σκέψης» τους. Σε δεύτερο επίπεδο, αναφέρεται το βασικό σύστημα προστασίας των ΑΔ σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Ο προβληματισμός που αναδύεται είναι ότι, αν και τα ΑΔ είναι κατοχυρωμένα και υπάρχει ένα ισχυρό σύστημα προστασίας αυτών, οι καταπατήσεις τους διαδραματίζονται καθημερινώς σε όλες τις κοινωνίες.

---

* Δρ. Πανεπιστήμιο Πατρών, ΕΔΙΠ, Τμήμα Επιστημών Εκπαίδευσης & Κοινωνικής Εργασίας, ΣΕΠ ΕΑΠ (xpitsou@upatras.gr).

** Δρ. Πάντειο Πανεπιστήμιο, ΣΕΠ ΕΑΠ (theofania_antoniou@yahoo.gr).

Λέξεις-κλειδιά

Ανθρώπινα δικαιώματα, σχολές σκέψης, ιστορική προέλευση, σύστημα προστασίας.

1. Εισαγωγή

Η εικόνα την οποία παρουσιάζει στην εποχή μας η ανθρωπότητα χαρακτηρίζεται από έναν σεβαστό αριθμό ανθρώπων που δεν έχει πρόσβαση σε στοιχειώδη αγαθά τα οποία να του επιτρέπουν μια αξιοπρεπή διαβίωση, καθώς η φτώχεια και η ανεργία καταγράφουν συνεχώς αυξητικές τάσεις. Άτομα που ανήκουν σε μειονοτικές και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζουν διακρίσεις και μη απόλαυση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους. Η διακυβέρνηση χωρών χαρακτηρίζεται από διαφθορά, κακοδιαχείριση, κατάχρηση εξουσίας και πολιτική βία. Οι πολεμικές συρράξεις, οι βομβαρδισμοί αμάχων, ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας στο όνομα της ασφάλειας και της ειρήνης, τα εθνικιστικά ρεύματα, τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, η κλιματική αλλαγή, η επισιτιστική και χρηματοπιστωτική κρίση, η 11η Σεπτεμβρίου, οι επανεμφανιζόμενες επιδημίες, η πανδημία του κορωνοϊού, Covid-19 κ.ά. οδηγούν σε πολλαπλές συγκρούσεις και κρίσεις σε κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό επίπεδο, καθώς υπονομεύονται πανανθρώπινες αξίες και προκαλούνται τριγμοί στα θεμέλια των ΑΔ. Τι είναι, όμως, τα ΑΔ για τα οποία γίνεται συνεχής λόγος; Το παρόν άρθρο επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα που τέθηκε παρουσιάζοντας την έννοια των ΑΔ, μια σύντομη ιστορική προέλευση αυτών, συνδέοντάς τα με τις τέσσερις «σχολές σκέψης» τους καθώς και το βασικό σύστημα προστασίας τους σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

2. Η έννοια και η ιστορική προέλευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η ύπαρξη ενός αριθμού ΑΔ (ή αλλιώς θεμελιωδών) είναι απόρροια χρόνιων διεκδικήσεων και κοινωνικοπολιτικών αλλαγών που αναγνωρίζονται και κατοχυρώνονται βάσει διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών νομοθετημάτων. Παρόλο, που δεν επικρατεί μια κοινή αντίληψη παγκοσμίως για το τι είναι τα ΑΔ υπάρχει μια διεθνής «οριοθέτηση» για το ποια είναι αυτά. Τα ΑΔ, από τη μία, αφορούν στην ανάπτυξη των αν-

θρωπίνων όντων και από την άλλη, καθορίζουν τις υποχρεώσεις του κράτους απέναντι στους πολίτες.

Τα σύγχρονα ΑΔ διακηρύχθηκαν αρχικά στην εποχή του Διαφωτισμού και αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για την αμερικανική και τη γαλλική επανάσταση. Σήμερα, αποτελούν τις βασικές συνταγματικές αρχές σε γραπτά και άγραφα συντάγματα σύγχρονων δημοκρατιών. Καθ' όλην τη διάρκεια της ιστορίας τους, έχουν ιδιαίτερη σημασία για την προστασία του αδύναμου έναντι του ισχυρού. Τα ΑΔ, μια έννοια δυναμική, εξελισσόμενη και μη στατική, έχουν κεντρική θέση στην ιστορία της ανθρωπότητας, καθώς τείνουν να τοποθετούνται σταθερά στον πυρήνα της κοινωνικοπολιτικής ύπαρξης (Μπουρζουά, 2000). Λειτουργούν ως διεθνείς νόρμες και σταθερές που καλούνται, να τελέσουν έναν διττό στόχο. Καλούνται, από τη μία, να διασφαλίζουν την προστασία όλων των ανθρώπων, όπου κι αν βρίσκονται, από κάθε μορφής εκμετάλλευση ή και κακοποίηση – πολιτική, νομική, κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική, φυλετική, συναισθηματική, λεκτική, ψυχολογική, σωματική, σεξουαλική, εμπορία ανθρώπων: trafficking. Από την άλλη, καλούνται να προστατεύουν τους ανθρώπους από κάθε μορφή διάκρισης για λόγους φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνιας ασθένειας, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου (United Nations, 2008).

Τα ΑΔ είναι τα δικαιώματα που έχουν όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως, μόνο και μόνο επειδή γεννήθηκαν άνθρωποι, ανήκουν, δηλαδή στην κοινότητα αυτή που λέγεται ανθρωπότητα. Ιστορικά, η έννοια του καθήκοντος των υπηκόων μιας χώρας προς την κοινωνία και το κράτος στο οποίο διαβιούν απαντάται ως προγενέστερη σε σχέση με την έννοια του δικαιώματος και των ατομικών δικαιωμάτων (Ηρακλείδης, 2015). Τα ΑΔ ως ένα ενιαίο σύνολο είναι μεταξύ τους αλληλένδετα, ισότιμα και αδιαίρετα. Είναι, συνάμα, οικουμενικά (όλοι οι άνθρωποι στη γη είναι φορείς αυτών), συνυφασμένα με την εγγενή ανθρώπινη αξιοπρέπεια και, ως εκ τούτου, θεωρούνται αδιαπραγμάτευτα και αναπαλλοτρίωτα (δεν μπορεί να τά στερηθεί κανένας άνθρωπος), αδιαίρετα και αλληλένδετα (όλα τα δικαιώματα είναι ίσα μεταξύ τους και η μη απόλαυση του ενός «διαταράσσει» την απόλαυση του άλλου) (Boven, 1997· Ηρακλείδης, 2015· Ishay, 2008· Sane, 2007).

Παρόλο που τα ΑΔ θεωρούνται προϊόν του δυτικού κόσμου και της εποχής της νεωτερικότητας,¹ «τα πολλαπλά νοήματα αυτών αντανακλούν τη διαδικασία της ιστορικής συνέχειας και μεταβολής, η οποία συντέλεσε στη μορφοποίηση του σημερινού τους περιεχομένου και στη διαμόρφωση της Οικουμενικής Διακήρυξης των ΑΔ² που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ) το 1948» (Ishay, 2008: 32), η ιστορία τους ανάγεται σε ένα αρκετά μακρινό παρελθόν. Ειδικότερα, οι αρχές και οι αξίες τους εντοπίζονται στους σοφιστές – «φυσικό δίκαιο», στους στωικούς φιλοσόφους που πρέσβευαν ότι η ανθρωπίνη αξιοπρέπεια απορρέει από την ανθρωπίνη βούληση και την αυτάρχεια του ανθρώπινου λόγου και ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι από τη φύση τους (Μπάλιας, 2004). Αν και οι στωικοί φιλόσοφοι πίστευαν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι αυτό δεν ήταν κοινή παραδοχή, καθώς μεμονωμένες φωνές τό πρέσβευαν ανά τους αιώνες. Ενδεικτικά αναφέρονται ο Χριστός, που μέσω του χριστιανισμού ανέδειξε το άτομο ως πρόσωπο, ως ηθική οντότητα και αυταξία, ο Απόστολος Παύλος και ο Σιντάρτα Γκαουτάμα, ο γνωστός ως Βούδας (563-483 π.Χ.), (Ηρακλείδης, 2015· Μπάλιας, 2004).

Τα ΑΔ συνδέονται με τον Διαφωτισμό (τέλη 17ου αι. - αρχές 18ου αι. επεξεργάστηκε τον διαχωρισμό των εξουσιών, τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου, τη λαϊκή κυριαρχία και την αυτονομία των ανθρώπων), την Αμερικανική Επανάσταση (1775-1783 –περιείχε το πολιτικό στοιχείο, καθώς στόχευε στην ανεξαρτησία και την ίδρυση μιας νέας πολιτικής κοινότητας–) και τη Γαλλική Επανάσταση (1789-1799 –δεν περιείχε μόνο το πολιτικό στοιχείο αλλά και το κοινωνικό, καθώς δε στόχευε μόνο στην ανατροπή της μοναρχίας, αλλά στην ίδρυση μιας νέας κοινωνίας. Η κοινωνική ισότητα, ως βάση των κοινωνικών διεκδικήσεων, η κοινωνική δικαιοσύνη και η ανάδυση του κοινωνικού κράτους ήταν βασικοί πυλώνες αυτής–) (Μπάλιας, 2004).

Αν πάμε ακόμα πιο βαθιά στον χρόνο μπορούμε να συναντήσουμε «κείμενα-έγγραφα» που σχετίζονται με ΑΔ και παρουσιάζονται ακολούθως: ο Κύλινδρος του Κύρου (539 π.Χ.), οι διατάξεις του προσιδιά-

1. Η αφετηρία της νεωτερικότητας δύναται να προσδιοριστεί κατά τον 18ο αιώνα, δηλαδή την περίοδο του εκκοσμιευμένου κινήματος του Διαφωτισμού και της έναρξης της βιομηχανικής επανάστασης. Το καταληκτικό όριο της μπορεί να προσδιοριστεί μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα (Giddens, 2001).

2. Συναντάται και ως Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

ζουν στα τέσσερα πρώτα άρθρα της Οικουμενικής Διακήρυξης των ΑΔ, η *Επιγραφή της Γόρτυνας* (πρώτο ήμισυ του 5ου αι. π.Χ.) καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ποινικού, αστικού και δικονομικού δικαίου, η *Magna Carta* ή «*Μείζων Χάρτης*» (1215) οδήγησε στον κανόνα του συνταγματικού δικαίου στον σημερινό αγγλόφωνο κόσμο, η *Αναφορά Δικαίου – Petition of Right* (1628) και η *Διακήρυξη Δικαιωμάτων – Bill of Rights* (1689) κατοχύρωσε το Αγγλικό Κοινοβούλιο από τις υπερβάσεις και τις αυθαιρεσίες του βασιλιά, ενώ η *Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας* (4 Ιουλίου 1776) έδωσε έμφαση στα ατομικά δικαιώματα και στο δικαίωμα στην επανάσταση. Τη Γαλλική Επανάσταση επηρέασαν ιδιαίτερα το *Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών* (1787), ένα ιστορικό έγγραφο για τον Δυτικό κόσμο, και η *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Πολίτη* στις ΗΠΑ (1791), ενώ η *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη* (1789) υιοθετήθηκε από την Εθνική Συντακτική Συνέλευση ως το πρώτο βήμα για τη σύσταση του συντάγματος της Γαλλικής Δημοκρατίας και εγγυάται για όλους τους πολίτες τα δικαιώματα «της ελευθερίας, της περιουσίας, της ασφάλειας και της αντίστασης στην καταπίεση» (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, 2014). Η συνταγματική πρόταση του Ρήγα Βελεστινλή, που διατυπώθηκε στον απόηχο των πολιτικών και συνταγματικών εξελίξεων που συνδέονται με τη Γαλλική Επανάσταση, περιλαμβάνει τον κλασικό κατάλογο των ατομικών δικαιωμάτων αμυντικού χαρακτήρα –προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, ισότητα, ατομική ιδιοκτησία, θρησκευτική ελευθερία, ελευθερία της έκφρασης–, τα ατομικά δικαιώματα συλλογικής δράσης –το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι– και τα κοινωνικά δικαιώματα –εργασία, κοινωνική πρόνοια και εκπαίδευση και για τα δύο φύλα– (Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου - Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, 2012). Τέλος, η βιομηχανική επανάσταση του 19ου αιώνα σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του εργατικού κινήματος έδωσαν το βήμα σε άτομα που στο παρελθόν θεωρούνταν περιθωριοποιημένα, να αμφισβητήσουν την κλασική φιλελεύθερη οικονομική αντίληψη για την κοινωνική δικαιοσύνη (Ishay, 2008).

Όπως προαναφέρθηκε και στην αρχή της ιστορικής προέλευσης των ΑΔ, το κείμενο σταθμός στη σύγχρονη ιστορία αυτών είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των ΑΔ, διότι έχει επηρεάσει στον μέγιστο βαθμό μεταγενέστερες διεθνείς και διακρατικές συνθήκες. Για πρώτη φορά στην ιστορία, η διεθνής κοινότητα υιοθέτησε ένα κείμενο με οικουμενική αξία – ένα «κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί

και όλα τα έθνη». Οι συντάκτες³ της Διακήρυξης προέρχονταν από διάφορες χώρες και πολιτισμούς του πλανήτη, και στόχος τους ήταν το κείμενο αυτό αφενός να αντικατοπτρίζει τις διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις και αφετέρου να ενσωματώνει τις αξίες που είναι κοινές στα κύρια νομικά συστήματα και στις θρησκευτικές και φιλοσοφικές παραδόσεις όλου του κόσμου. Στην εν λόγω Διακήρυξη υπογραμμίζεται η άρρηκτη σχέση των θεμελιωδών ελευθεριών με την κοινωνική δικαιοσύνη, την ειρήνη και την ασφάλεια. Επίσης, δεν ιεραρχούνται τα ΑΔ, διότι υιοθετείται η άποψη της ισοτιμίας και της αλληλεξάρτησής τους.

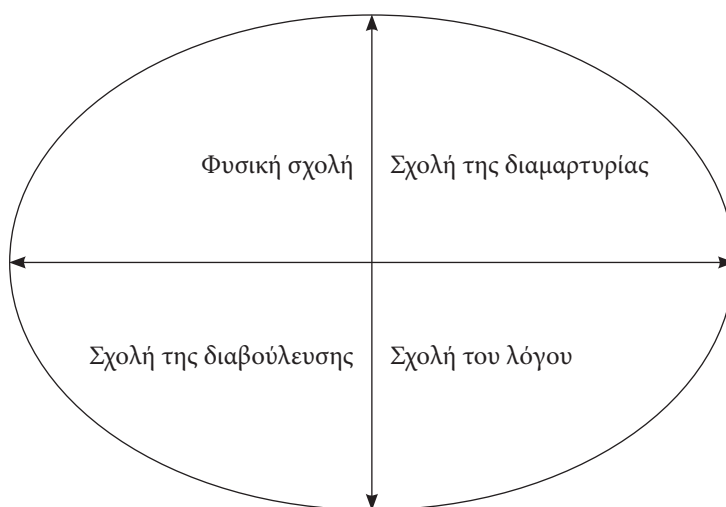
Με τη Διακήρυξη του 1948, πέρα από την επαναβεβαίωση των κλασικών φιλελεύθερου χαρακτήρα δικαιωμάτων της Αμερικάνικης και της Γαλλικής Διακήρυξης, εισάγονται δικαιώματα που έχουν σοσιαλιστικό χαρακτήρα (κράτος πρόνοιας) και δίνουν βάρος στις συλλογικότητες, όπως είναι η οικογένεια και τα συνδικάτα. Επίσης, διατυπώνονται για πρώτη φορά δικαιώματα που αφορούν στα έθνη, στις εθνότητες, στις θρησκευτικές μειονότητες, στις γυναίκες, στους ομοφυλόφιλους και στα παιδιά. Συνάμα, αναγνωρίζεται η μόρφωση και η εκπαίδευση ως ένα από τα ουσιαστικότερα ΑΔ που αξίζουν να προστατευτούν. Τέλος, η Διακήρυξη του 1948 αποτελεί τον θεμέλιο λίθο του διεθνούς δικαίου των ΑΔ, εφόσον είναι το πρότυπο επί του οποίου βασίστηκαν μεταγενέστερες διεθνείς και διακρατικές Συνθήκες, Πρωτόκολλα, Συμβάσεις αλλά και τα εθνικά Συντάγματα (Clapham, 2007· Ishay, 2008).

3. Η Έλινορ Ρούσβελτ εργάστηκε στενά για την τελική σύνταξη του κειμένου με τρεις διαπρεπείς λόγιους: τον Κινέζο φιλόσοφο, διπλωμάτη και αντιπρόεδρο της επιτροπής Πεν Τσουνγκ Τσανγκ, τον Λιβανέζο υπαρκτιστή φιλόσοφο και μελετητή του δικαίου Σαρλ Μαλίκ και τον Γάλλο νομικό Ρενέ Κασέν που αργότερα τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ. Το κείμενο συντάχθηκε μέσα σε δύο έτη, από τον Ιανουάριο του 1947, οπότε συνεδρίασε για πρώτη φορά η Επιτροπή των ΑΔ, με σκοπό να καταρτίσει έναν Διεθνή Χάρτη των ΑΔ, μέχρι τον Δεκέμβριο του 1948, όταν η Γενική Συνέλευση ενέκρινε την Οικουμενική Διακήρυξη των ΑΔ. Η Οικουμενική Διακήρυξη των ΑΔ αποτελείται από τριάντα σαφή και συνοπτικά άρθρα. Νομικά, τα κράτη του ΟΗΕ δεν δεσμεύονται να την εφαρμόσουν, καθώς είναι ένα προτρεπτικό κείμενο. Έχει μεταφραστεί σε σχεδόν τριακόσιες εθνικές και τοπικές γλώσσες. Είναι το πιο γνωστό και πιο μνημονευμένο έγγραφο αναφοράς για τα ΑΔ στον κόσμο. Αποτελεί, ταυτόχρονα, το πρώτο τμήμα της μετέπειτα Διεθνούς Διακήρυξης των ΑΔ (1967), η οποία περιλαμβάνει το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Πολιτιστικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (1966) και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) καθώς και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο αυτού του Συμφώνου (1966), (Ishay, 2008).

3. Σχολές σκέψης (Schools of thoughts)

των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Τα προαναφερόμενα που αφορούν στην έννοια και στην ιστορική προέλευση των ΑΔ είναι δυνατόν να αποτυπωθούν στις τέσσερις σχολές σκέψης αυτών (schools of thoughts), καθώς δεν υπάρχει κοινή σύλληψη –conception– γι' αυτά (Dembour, 2006, 2010). Συγκεκριμένα, στην πρώτη σχολή ανήκουν οι «φυσικοί μελετητές» –natural school/scholars– οι οποίοι κατανοούν την έννοια των ΑΔ ως δεδομένη, καθώς θεωρούν ότι έχουν δοθεί από την ίδια τη φύση. Στη δεύτερη σχολή ανήκουν οι «μελετητές της διαβούλευσης» (deliberative school/scholars) οι οποίοι θεωρούν τα ΑΔ ως κάτι που έχει συμφωνηθεί, στην τρίτη σχολή υπάγονται οι «μελετητές της διαμαρτυρίας» (protest school/scholars) οι οποίοι μάχονται γι' αυτά και στην τέταρτη σχολή ανήκουν «οι μελετητές του λόγου» (discourse school/scholars) που πρεσβεύουν ότι τα ΑΔ είναι ό,τι έχει συζητηθεί περί αυτών. Σύμφωνα με τον ανωτέρω διαχωρισμό, οι τέσσερις σχολές σκέψης εμφανίζονται ως ιδεώδεις συλλήψεις, τοποθετημένες γύρω από δύο άξονες που ενδεχομένως να καλύπτουν ολόκληρο το εννοιολογικό πεδίο των ΑΔ (Σχήμα 1).

ΣΧΗΜΑ 1: Το πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

ΠΗΓΗ: Dembour (2010: 5)

Το συγκεκριμένο σχήμα αναλύεται σύμφωνα με την Dembour, (2010: 4) ως εξής:

«το πάνω μισό του πεδίου αντιστοιχεί σε μια κατεύθυνση που παρουσιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα ως υπερβατικά ή υπερφυσικά και το κάτω μισό σε μια κατεύθυνση που τά βλέπει ως απόρροια της «κοινωνίας», ως έναν λόγο που ανάγεται στην ιστορική πραγματικότητα. Η αριστερή πλευρά του πεδίου αντιστοιχεί σε έναν φιλελεύθερο και ατομικιστικό εννοιολογικό προσανατολισμό, ενώ η δεξιά πλευρά αντιστοιχεί σε ένα συλλογικό/κοινωνικό-κεντρικό εννοιολογικό περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (ό.π.: 4).

Οι «οι φυσικοί μελετητές» της πρώτης σχολής είναι πλησιέστερα στους θεωρητικούς που αναγνωρίζουν τα ΑΔ ως εκείνα τα δικαιώματα που ένα άτομο κατέχει, απλά διότι είναι ένα ανθρώπινο ον. Τα ΑΔ είναι δικαιώματα που εκλαμβάνονται ως αρνητικά, δηλαδή είναι «φυσικά», απορρέουν από το φυσικό δίκαιο, δεν προϋποθέτουν τη διαμεσολάβηση της ιστορικής κοινωνίας και ως εκ τούτου είναι απaráγραπτα, αμετάβλητα, απόλυτα και οικουμενικά. Αν και οι «φυσικοί μελετητές» πιστεύουν ότι τα ΑΔ απορρέουν από το φυσικό δίκαιο και υπάρχουν ανεξάρτητα από την κοινωνική αναγνώριση, τήν επιζητούν, διότι αποτελεί προϋπόθεση, για να γίνουν σεβαστά (Dembour, 2006, 2010).

Από την άλλη πλευρά, οι «μελετητές της διαβούλευσης» είθισται να απορρίπτουν το φυσικό στοιχείο των ΑΔ και τά αντιλαμβάνονται ως πολιτικές αξίες που οι φιλελεύθερες κοινωνίες επιλέγουν να υιοθετούν. Η ύπαρξή τους είναι απόρροια κοινωνικής συμφωνίας. Η καθολικότητά τους χρειάζεται χρόνο και μπορεί να αναγνωριστεί όταν σε παγκόσμιο επίπεδο όλοι πεισθούν ότι τα ΑΔ είναι τα πιο ποιοτικά, δυνατά νομικά και πολιτικά πρότυπα που μπορούν να «κυβερνήσουν» μια κοινωνία. Άρα, θα πρέπει να θεσπιστούν για λόγους κοινωνικής χρησιμότητας. Μέσω της θέσης τους αυτής οι μελετητές της εν λόγω σχολής θεωρούν το συνταγματικό δίκαιο ως έναν από τους κύριους τρόπους έκφρασης των αξιών των ΑΔ (ό.π.).

Οι «μελετητές της διαμαρτυρίας» της τρίτης σχολής ασχολούνται κατά κύριο λόγο με την άρση της αδικίας και θεωρούν ότι τα ΑΔ είναι ο λόγος υπεράσπισης των πτωχών, των αδικημένων και των καταπιεσμένων. Λειτουργούν ως ισχυρισμοί ικανοί, να αμφισβητήσουν το κατεστημένο υπέρ των αδύναμων ατόμων και ευπαθών ομάδων. Μάχονται για τα ΑΔ, αλλά θεωρούν ότι μία νίκη γι' αυτά ποτέ δεν σηματο-

δοτεί το τέλος της κοινωνικής αδικίας. Δέχονται ότι η απόλυτη πηγή τους βρίσκεται σε ένα υπερβατικό επίπεδο και για τον λόγο αυτό θεωρούν τους κοινωνικούς αγώνες αιώνιους και απαραίτητους. Ακόμα κι αν ορισμένες φορές η νομοθεσία περί των ΑΔ εξελίσσεται θετικά, τείνουν να βλέπουν με καχυποψία το δίκαιο που σχετίζεται με αυτά διότι πιστεύουν ότι ευνοεί την ελίτ, την άρχουσα, την κυρίαρχη τάξη και επομένως είναι μακριά από την αληθινή πραγμάτωση της ιδέας των ΑΔ (ό.π.).

Η τέταρτη και τελευταία σχολή, αυτή των «μελετητών του λόγου», είναι λιγότερο διαδεδομένη και χαρακτηρίζεται από την έλλειψη ουσιαστικής αναγνώρισης της αξίας των ΑΔ διότι πρεσβεύει ότι η ύπαρξή τους οφείλεται στο γεγονός ότι απλά γίνεται λόγος περί αυτών. Οι υποστηρικτές της είναι πεπεισμένοι ότι τα ΑΔ δεν είναι δεδομένα, αλλά ούτε αποτελούν την ορθή απάντηση στα δεινά του κόσμου. Απλώς, αναγνωρίζουν ότι ο λόγος που τά περιβάλλει έχει γίνει ένας ισχυρός λόγος με τον οποίο εκφράζονται οι πολιτικές διεκδικήσεις. Ενώπιον της διστακτικότητας της επέκτασης των ΑΔ τονίζουν τους περιορισμούς μιας ηθικής που βασίζεται στα ατομικά δικαιώματα. Αν και ορισμένοι δέχονται ότι ο λόγος περί αυτών, ως εξέχων πολιτικός και ηθικός λόγος της εποχής μας, προσφέρει ορισμένα θετικά αποτελέσματα, στην πραγματικότητα δεν πιστεύουν σε αυτά και γι' αυτό συχνά θεωρούν ότι μεγαλεπήβολοι στόχοι που τίθενται σχετικά με την προώθηση των ΑΔ στον κόσμο δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν (ό.π.).

Από τη σύντομη αναφορά των βασικών πτυχών των τεσσάρων σχολών σκέψεων για τα ΑΔ διαφαίνεται ότι η «φυσική σχολή» συγκλίνει με την κυρίαρχη παράδοση του δυτικού κόσμου. Η «σχολή της διαβούλευσης» διατρέχεται από μια νέα «ορθοδοξία» στους ακαδημαϊκούς κύκλους, η «σχολή της διαμαρτυρίας» συντάσσεται με τους ακτιβιστές και μελετητές των ΑΔ, ενώ η «σχολή του λόγου» χαρακτηρίζεται από έλλειψη πίστης σε αυτά. Όποιες και να είναι οι θεωρητικές διαφοροποιήσεις των τεσσάρων σχολών σκέψης των ΑΔ, όλες κατατείνουν ότι τα ΑΔ, όπως απαντώνται σήμερα, δεν εξελίχθηκαν όλα μαζί ταυτόχρονα στην ίδια ιστορική συγκυρία. Αντιθέτως, η εξέλιξη και κατοχύρωσή τους είναι απόρροια της σταδιακής εμφάνισης των αναγκών του ανθρώπου και της κοινωνίας και αποτέλεσμα ατομικών και συλλογικών διεκδικήσεων, εθνικών και κοινωνικών συγκρούσεων συχνά ιδιαίτερα βίαιων. Παρόλο, την κατοχύρωσή τους η προστασία τους θεωρείται πρώτιστης σημασίας, για τον λόγο αυτόν κρίνεται αναγκαία η παρουσίαση του συστήματος προστασίας τους σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

4. Σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Διεθνής προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο του συστήματος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδότησε μια νέα εποχή ορισμού, περιεχομένου και προστασίας των ΑΔ, η οποία συνοδεύτηκε από την αναγνώριση ότι τα εθνικά κράτη είχαν αποτύχει στην προστασία των πολιτών τους. Στη σύγχρονη εποχή διεθνοποίησης των δικαιωμάτων τα κράτη δεν αποτελούν πλέον τον μοναδικό εγγυητή τους, ενώ ταυτόχρονα αποδέχονται περιορισμούς στην κυριαρχία τους (Βλαχόπουλος, 2017). Η προσοχή στρέφεται σε διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι είτε σε οικουμενικό είτε σε περιφερειακό επίπεδο αναλαμβάνουν ρόλο ελεγκτή και προαγωγού των δικαιωμάτων, ενώ τα κράτη δέχονται ότι μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενο ελέγχου από διεθνή όργανα ή ακόμα και να βρεθούν ως διάδικοι διεθνών δικαστηρίων.

Με τη δημιουργία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) το 1945 επιτεύχθηκε μια πραγματική επανάσταση, καθώς ανέδειξε τη διάθεση των κρατών παγκοσμίως για διεθνή συνεργασία, βασισμένη στο διεθνές δίκαιο (Πανταζής, 2015). Με τον Καταστατικό Χάρτη των ΗΕ, τα κράτη δεσμεύονται στον στόχο της διεθνούς συνεργασίας όπως και στην προαγωγή των ΑΔ (Άρθρο 1.3 του Χάρτη), παρόλο που ο Χάρτης δεν αποτελεί μια Σύμβαση-κατάλογο ΑΔ (Bantekas & Oette, 2013).

Στο Προοίμιο του Χάρτη, τα συμβαλλόμενα κράτη διακηρύσσουν την πίστη τους στα θεμελιώδη δικαιώματα, στην αξία και αξιοπρέπεια του ανθρώπου και στην ισότητα των φύλων. Παρόλο, λοιπόν, που δεν υιοθετήθηκε ένα αυτούσιο σύστημα προστασίας ΑΔ, η αναφορά στην προστασία των δικαιωμάτων στον Χάρτη σε μια σειρά από άρθρα (Άρθρα 1, 3, 13.β, 55.γ, 56, 62.2, 76.γ Χάρτη ΗΕ) τους προσέδωσε μια νέα διεθνή διάσταση, συμβάλλοντας στην κατάλυση του αυστηρά εθνικού χαρακτήρα τους και ανοίγοντας τον δρόμο στη σύγχρονη υπερεθνική προσέγγιση των δικαιωμάτων (Νάσκου-Περράκη, 2019: 17). Το γεγονός ότι ο Χάρτης δεν αποτελεί κείμενο εστιασμένο στα ΑΔ, δεν συνεπάγεται ότι δεν δημιουργεί δεσμευτικές υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα μέλη. Τουναντίον, τα κράτη μέλη του ΟΗΕ δεσμεύονται νομικά από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη και τις υπόλοιπες διεθνείς πράξεις, οι οποίες δημιούργησαν κανόνες ΑΔ (Νάσκου-Περράκη, 2019: 18).

Ο ΟΗΕ αποσκοπεί στο να διασφαλίσει τον σεβασμό των ΑΔ μέσα από θεσμούς και βοηθητικά όργανα. Παρόλο, που σχεδόν όλοι οι θεσμοί σε επίπεδο ΗΕ⁴ έχουν ανάλογα με τις αρμοδιότητές τους μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο στην προαγωγή και προάσπιση των ΑΔ, μπορούμε να ξεχωρίσουμε ορισμένους που έχουν αναλάβει κύριο ρόλο σε αυτό το έργο.

Γενική Συνέλευση

Τα θέματα ΑΔ αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της Ημερήσιας Διάταξης της Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ, το μόνο κύριο όργανο (Άρθρο 9,1 Χάρτη) των ΗΕ στο οποίο συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη του οργανισμού. Η Γενική Συνέλευση συζητά, μεταξύ άλλων, όλα τα θέματα ΑΔ καθώς και ένα ευρύτατο φάσμα κοινωνικών και ανθρωπιστικών ζητημάτων, ενώ είναι αρμόδια για την υιοθέτηση των διεθνών συμβάσεων προστασίας των ΑΔ. Η Γενική Συνέλευση έχει υιοθετήσει μέχρι σήμερα περισσότερες από ογδόντα διεθνείς συμβάσεις,⁵ ενώ διαθέτει αρμοδιότητα σύστασης βοηθητικών οργάνων, όπως η UNICEF και το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΣΑΔ).

Αξίζει να τονιστεί ότι διεθνείς συμβάσεις που υιοθετούνται προβλέπουν τη σύσταση ελεγκτικών μηχανισμών αξιολόγησης της υλοποίησης των διατάξεων των συμβάσεων από τα συμβαλλόμενα μέρη. Μερικές από τις πιο σημαντικές επιτροπές είναι εκείνες που βρίσκονται υπό το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το

---

4. Το Συμβούλιο Ασφαλείας δύναται να αναλάβει δράση/ενεργοποίηση των διατάξεων του κεφ. του Χάρτη, όταν διακυβεύεται η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια. Από το 2005 (Παγκόσμια Διάσκεψη ΗΕ) και μετά έγινε ευρέως αποδεκτό ότι η διεθνής ειρήνη διακυβεύεται σε περιπτώσεις γενοκτονίας, εθνοκάθαρσης και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Το Διεθνές Δικαστήριο, δέχεται διακρατικές προσφυγές οι οποίες μπορεί να αφορούν παραβίαση συμβάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το ECOSOC εισηγείται την προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προπαγανδάζει σχέδια διεθνών συμβάσεων, συγκαλεί διεθνείς διασκέψεις και συστήνει επιτροπές για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (άρθρα 62,2, 62,3, 62,4, 68).

5. Ενδεικτικά, Σύμβαση για την Καταστολή του Εγκλήματος της Γενοκτονίας (1948), Σύμβαση για την Κατάργηση Κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (1965), Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1966), Διεθνές Σύμφωνο Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων (1966), Σύμβαση περί Κατάργησης των Κάθε Μορφής Διακρίσεων κατά των Γυναικών (1979), Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και Άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης και Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (1984), Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989).

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων, τη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων Μορφών Σκληρής, Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας. Οι σημαντικότερες αρμοδιότητες των εν λόγω οργάνων ελέγχου είναι η προφορική εξέταση των περιοδικών εκθέσεων των κρατών για την εφαρμογή καθεμιάς από τις ανωτέρω συμβάσεις και η υιοθέτηση σχετικών συστάσεων, η εξέταση ατομικών αναφορών κατά κρατών που έχουν υπαχθεί στις σχετικές διαδικασίες και η έκδοση Γενικών Σχολίων με τα οποία ερμηνεύονται οι διατάξεις των συμβάσεων.⁶

Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Το Συμβούλιο του ΟΗΕ για τα ΑΔ δημιουργήθηκε στις 15.03.2006 από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ.⁷ Πρόκειται για ένα διακυβερνητικό σώμα με μέλη από 47 κράτη που σκοπό έχει να «προωθεί τον οικουμενικό σεβασμό, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους χωρίς διακρίσεις» (άρθρο 2). Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του, όπως αναφέρονται στο παραπάνω Ψήφισμα, είναι η διατύπωση συστάσεων σε περιπτώσεις παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου, η λειτουργία του ως *forum* διαλόγου για την προώθηση των ΑΔ, η προώθηση της πλήρους υλοποίησης των δεσμεύσεων των κρατών μελών του ΟΗΕ και η κατάθεση προτάσεων στη Γενική Συνέλευση προκειμένου για την εξέλιξη του διεθνούς δικαίου στον τομέα των ΑΔ. Από τους πλέον σημαντικούς μηχανισμούς που έχει στη διάθεσή του προς την εκπλήρωση αυτών των σκοπών είναι η Παγκόσμια Περιοδική Επιθεώρηση που αξιολογεί τις πρακτικές που τα κράτη μέλη του ΟΗΕ υιοθετούν ως προς την απόλαυση/προστασία των ΑΔ, βάσει των διεθνών υποχρεώσεων και δεσμεύσεων, οι ειδικές διαδικασίες αξιολόγησης των κρατών⁸ και η δυνατότητα ατομικής αναφοράς κατά κρά-

6. Ενδεικτικά, η πιο πρόσφατη αξιολόγηση της Ελλάδας από όργανο των ΗΕ προέρχεται από την Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (29.10.2019) διαθέσιμη στο https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GRC/CO/1&Lang=En.

7. Ψήφισμα 60/251, 16 Μαρτίου 2006, διαθέσιμο στο https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60.251_En.pdf.

8. Σύμφωνα με τον μηχανισμό αυτόν, εισηγητές εξουσιοδοτούνται να διεξάγουν έρευνα σε συγκεκριμένο κράτος για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στη συνέχεια να υποβάλουν σχετική αναφορά στο ΣΑΔ. Το 1993, η Διακήρυξη της

τους.⁹ Πρόκειται «για τη μοναδική παγκόσμια διαδικασία καταγγελίας/ αναφοράς και είναι απόρρητη, καθώς στοχεύει στη συνεργασία με το κράτος κατά του οποίου στρέφεται» (Νάσκου-Περράκη, 2019: 26).

Ύπατος Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Το 1993 δημιουργήθηκε ο θεσμός του Ύπατου Αρμοστή¹⁰ με στόχο να στηρίζει τις εργασίες του ΣΑΔ, να παρέχει εμπειρογνωμοσύνη και υποστήριξη στα όργανα και στους μηχανισμούς ελέγχου των συμβάσεων, στον μηχανισμό της Οικουμενικής Περιοδικής Αξιολόγησης και των Ειδικών Διαδικασιών. Επιπροσθέτως, αναπτύσσει δράσεις σε διάφορες χώρες του κόσμου και προωθεί σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο συμβουλευτικό ρόλο για την εφαρμογή των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του διεθνούς δικαίου.

Ευρωπαϊκά συστήματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η προστασία των ΑΔ δεν περιορίζεται στο επίπεδο των ΗΕ. Στον απόηχο της Οικουμενικής Διακήρυξης ΑΔ αναπτύχθηκαν περιφερειακά συστήματα προστασίας δικαιωμάτων σε όλες τις ηπείρους. Στην Ευρώπη διακρίνουμε τρεις οργανισμούς με στόχο την προαγωγή των δικαιωμάτων με διαφορετική δυναμική, αρμοδιότητες και ελεγκτικούς μηχανισμούς. Πρόκειται για τον Οργανισμό, για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Δεδομένου ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης και η ΕΕ έχουν αναπτύξει ένα πληρέστερο και εκτενέστερο πεδίο εφαρμογής συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων, πραγματοποιείται μια απλή αναφορά στον ΟΑΣΕ.

Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)

Ο ΟΑΣΕ είναι επιφορτισμένος με την υλοποίηση των πολιτικών συμφωνιών του Ελσίνκι, του 1975, ενώ έλαβε τη σημερινή του μορφή με τη Συμφωνία του Παρισιού, το 1993, μετεξελισσόμενος από Διάσκεψη σε Οργανισμό. Στα 57 μέλη του ΟΑΣΕ περιλαμβάνονται, εκτός των ευρω-

---

Βιέννης υπογράμμισε τη σημασία ενίσχυσης των ειδικών αυτών διαδικασιών, Vienna Declaration and Program of Action, III, par. 95.

9. Διαδικασία 1503 της πρώην Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ECOSOC.

10. A/Res/48/141, 20.12.1993.

παϊκών κρατών, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Ρωσία. Η ανθρώπινη διάσταση είναι μία από τις τρεις διαστάσεις του ΟΑΣΕ (μαζί με την πολιτικο-στρατιωτική και οικονομική-περιβαλλοντική). Αξιοσημείωτη είναι η συνεισφορά του στην προάσπιση της δημοκρατίας και στην προστασία των μειονοτήτων (Ράικος, 2010).¹¹

Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣοΕ) το οποίο αριθμεί σήμερα 47 συμβαλλόμενα κράτη ιδρύθηκε το 1949 με τη Συνθήκη του Λονδίνου (5.5.1949). Κύριος στόχος του είναι η επίτευξη στενότερης ενότητας μεταξύ των μελών του, ώστε να διαφυλαχθούν και να προωθηθούν τα κοινά ιδεώδη, οι αρχές της δημοκρατίας και του Κράτους Δικαίου και να ευνοηθεί η οικονομική πρόοδός τους. Στο πλαίσιο του ΣοΕ έχει υιοθετηθεί μεγάλος αριθμός διεθνών συμβάσεων σε σειρά θεμάτων που άπτονται των ΑΔ, όπως η καταπολέμηση βασανιστηρίων, η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, της τρομοκρατίας, της εμπορίας ανθρώπων, της βίας κατά των γυναικών, η προστασία προσωπικών δεδομένων, κ.ά. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ΕΚΧ).

Η ΕΣΔΑ (4.11.1950), η οποία εμπνέεται από την Οικουμενική Διακήρυξη των ΑΔ (Προοίμιο), αποτελεί ιστορικής σημασίας Σύμβαση, καθώς για πρώτη φορά ένα σύνολο κρατών αποφασίζουν να δεσμευτούν για την υλοποίηση των διατάξεων της Σύμβασης, δημιουργώντας παράλληλα έναν αυστηρό ελεγκτικό μηχανισμό (Νάσκου-Περράκη, 2019: 424). Ο μηχανισμός αυτός απαρτίζεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

11. Ως μειονότητα ορίζεται μια ομάδα προσώπων σε ένα κράτος που:

- κατοικούν στην επικράτεια του εν λόγω κράτους και είναι πολίτες του,
- διατηρούν από μακρού σταθερές και διαρκείς σχέσεις με το κράτος αυτό,
- παρουσιάζουν διακριτά εθνοτικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά,
- είναι ακούντως αντιπροσωπευτικοί, αν και λιγότεροι σε αριθμό από τον υπόλοιπο πληθυσμό του κράτους ή της περιφέρειας του εν λόγω κράτους,
- εμφορούνται από το κίνητρο να διατηρήσουν από κοινού ό,τι αποτελεί την κοινή τους ταυτότητα, συμπεριλαμβανομένου του πολιτισμού τους, των παραδόσεών τους, της θρησκείας τους ή της γλώσσας τους.

[Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13ης Νοεμβρίου 2018 σχετικά με τα ελάχιστα πρότυπα για τις μειονότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση (2018/2036(INI)].

Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) (άρθρα 19-51) και την Επιτροπή Υπουργών (άρθρο 46), η οποία είναι επιφορτισμένη με τον έλεγχο εκτέλεσης των αποφάσεων του δικαστηρίου από τα συμβαλλόμενα κράτη. Η μεγάλη καινοτομία της ΕΣΔΑ έγκειται ακριβώς στη θέσπιση δικαστηρίου και στη δυνατότητα, πέραν των διακρατικών προσφυγών, ατομικής προσφυγής για παραβιάσεις δικαιωμάτων. Το πεδίο εφαρμογής της περιορίζεται στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, τα οποία πέρα από τις διατάξεις της προστατεύονται και από δεκαέξι Πρόσθετα Πρωτόκολλα που υιοθετήθηκαν έκτοτε. Φορείς των δικαιωμάτων είναι όσοι βρίσκονται στην επικράτεια των συμβαλλόμενων κρατών ανεξαρτήτως υπηκοότητας ακόμα και αν δεν διαθέτουν δικαιοπρακτική ικανότητα (π.χ. ανήλικοι, ψυχικά ασθενείς) (άρθρο 1). Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι υποχρεωτικές για τα συμβαλλόμενα κράτη τα οποία οφείλουν να συμμορφώνονται (άρθρο 46). Η συμμόρφωση μπορεί να προβλέπει αποζημίωση και επανόρθωση για τα θιγόμενα μέρη, από την οποία μπορεί να προκύπτει ανάγκη τροποποίησης του νομοθετικού πλαισίου ή ακόμα και εθνικού Συντάγματος,¹² λήψη διοικητικών μέτρων ή οποιοδήποτε άλλο μέτρο κρίνεται πρόσφορο για την εξάλειψη της παραβίασης.¹³ Η Επιτροπή Υπουργών έχει δικαίωμα, να ενεργοποιήσει τη διαδικασία παραβίασης κατά κράτους, γεγονός που ενέχει κυρίως πολιτική χροιά και πίεση. Στην πράξη, πέρα από καθυστερήσεις, συνήθως τα κράτη συμμορφώνονται με τις αποφάσεις ΕΔΔΑ.¹⁴

Το 1961 υιοθετήθηκε ο ΕΚΧ, ο οποίος, σε συνδυασμό με την αναθεωρημένη μορφή του (1996), αποτελεί το σημαντικότερο συμβατικό κείμενο του ΣοΕ που κατοχυρώνει κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα σε τομείς όπως η εργασία, η υγεία, η εκπαίδευση, η στέγαση (Χρυσόγονος, 2006: 17). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (άρθρο 25) παρακολουθεί την εφαρμογή του ΕΚΧ μέσω της εξέτασης περιοδικών εθνικών εκθέσεων. Το 1995 υιοθετήθηκε Πρόσθετο Πρωτόκολλο¹⁵ το οποίο αναγνωρίζει σε διεθνείς οργανώσεις εργοδοτών

12. ΕΔΔΑ, Ολιμμένος κατά Ελλάδας [Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης] (αριθ. 34369/97), 6 Απριλίου 2000 και συνακόλουθα η τροποποίηση του Συντάγματος στο άρθρο 4, με τη Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001.

13. Scozzori και Giunta κατά Ιταλίας, 13.7.2000, παρ. 249.

14. Εκτέλεση αποφάσεων ΕΔΔΑ Ελλάδα.

15. Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που προβλέπει μηχανισμό συλλογικών αναφορών. Υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης στο Στρασβούργο στις 9 Νοεμβρίου 1995.

και εργαζομένων, σε διεθνείς ΜΚΟ εγγεγραμμένες στον κατάλογο του ΣτΕ με συμβουλευτικό καθεστώς και σε εθνικές αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των εργοδοτών και των εργαζομένων των συμβαλλόμενων μερών το δικαίωμα υποβολής αναφορών, οι οποίες ισχυρίζονται τη μη ικανοποιητική εφαρμογή του Χάρτη (άρθρο 2). Η διαδικασία ολοκληρώνεται με τη σύνταξη σχετικής έκθεσης από την Επιτροπή Εμπειρογνομόνων, η οποία κατατίθεται στην Επιτροπή Υπουργών (άρθρο 8).¹⁶ Τέλος, ο αναθεωρημένος ΕΚΧ διευρύνει σημαντικά την προστασία που παρέχει ο Χάρτης, εισάγοντας νέα δικαιώματα που δεν προέβλεπε ο αρχικός Χάρτης (άρθρα 20-30).¹⁷

Το 1999 δημιουργήθηκε ο θεσμός του Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.¹⁸ Στις αρμοδιότητές του εμπίπτουν, ιδίως, η διεξαγωγή επισκέψεων και ο διάλογος με τις εθνικές αρχές και την κοινωνία των πολιτών, η υιοθέτηση θεματικών εκθέσεων, η συμβουλευτική δραστηριότητα για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή του «κεκτημένου» του ΣοΕ, η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης (άρθρα 3, 8).

---

16. Στις 19 Οκτωβρίου 2012 εκδόθηκαν δύο σημαντικές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ), οι οποίες έκριναν βάσιμες επί της ουσίας τις υπ' αριθ. 65 και 66/21.2.2011 συλλογικές προσφυγές που είχαν ασκήσει ενώπιόν της δύο αντιπροσωπευτικές ελληνικές συνδικαλιστικές οργανώσεις: η ΓΕΝΟΠ/ΔΕΗ και η ΑΔΕΔΥ. Οι παραπάνω οργανώσεις είχαν ισχυριστεί στις προσφυγές τους ότι ορισμένα από τα μέτρα που υιοθέτησε η ελληνική κυβέρνηση σε εκτέλεση του πρώτου Μνημονίου ήταν αντίθετα με διατάξεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (ΕΚΧ).

17. Πιο συγκεκριμένα, με το άρθρο 20 εισάγεται το δικαίωμα σε ίσες ευκαιρίες και ίση μεταχείριση σε θέματα απασχόλησης και επαγγέλματος χωρίς διάκριση που να βασίζεται στο φύλο, ενώ το δικαίωμα των εργαζομένων να μην απολύονται χωρίς την ύπαρξη ουσιώδους λόγου και, στην περίπτωση που αυτό συμβεί, να λαμβάνουν επαρκή αποζημίωση ή άλλη ανάλογη συνδρομή αποτελεί το περιεχόμενο του άρθρου 24. Ο Χάρτης επιβεβαιώνει τη συνύπαρξη κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων, καθώς υποχρεώνει στη λήψη μέτρων που να επιτρέπουν στους εργαζομένους με οικογενειακές υποχρεώσεις, να εντάσσονται και να παραμένουν στην απασχόληση (άρθρο 27), ενώ δεν τίθενται υπό αμφισβήτηση συλλογικές διαπραγματεύσεις για μια σειρά όρων εργασίας, αλλά και για τις αποφάσεις-σχεδιασμούς της επιχείρησης. Η Ελλάδα κύρωσε τον Αναθεωρημένο Κοινωνικό Χάρτη το 2016, Ν.4359/2016 – ΦΕΚ Α 5/20.01.2016.

18. Ψήφισμα 99/50, 7.5.1999.

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Παρά την έντονη σημασία που αποδίδεται σήμερα στα ΑΔ από όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ,¹⁹ ο σεβασμός αυτών δεν ήταν πάντα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Συγκεκριμένα, οι ιδρυτικές συνθήκες των Κοινοτήτων δεν αναφέρονται σε δικαιώματα, καθώς δεν είχε κριθεί απαραίτητο λόγω του καθαρά οικονομικού χαρακτήρα του εγχειρήματος. Επιπλέον, την ίδια περίοδο δημιουργήθηκε το ΣοΕ το οποίο θα δραστηριοποιούνταν ακριβώς σε αυτόν τον τομέα.

Η εισαγωγή των ΑΔ πραγματοποιήθηκε αναδρομικά, ως μέσο νομιμοποίησης του «Ευρωπαϊκού σχεδίου», με συνεχείς ερμηνείες του «πνεύματος των συνθηκών» και τη νομολογία του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.²⁰ Η σημασία των ΑΔ ως νομιμοποιητικού στοιχείου του κοινοτικού εγχειρήματος επιβεβαιώνεται από την υιοθέτηση και θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, η οποία προβλέπει την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ.²¹ Η προστασία των ΑΔ θεωρείται πλέον ο ακρογωνιαίος λίθος του κοινοτικού εγχειρήματος έχοντας αναγνωριστεί ως απόλυτη προτεραιότητα στην κοινοτική δικαιοταξία από το ΔΕΚ,²² το οποίο συνέβαλε ουσιαστικά τόσο στην εξέλιξη της σχέσης με-

---

19. Βλέπε για παράδειγμα την έκθεση για την ΕΕ και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου που υιοθέτησε τον Μάιο του 2010 το Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων (Δελτίο 9597/10 (Presse 109), 10.05.2010), την αντίστοιχη έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τον σεβασμό των ΑΔ στον κόσμο το 2009 (T7-0489/2010, 16.12.2010) και την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τη στρατηγική για την αποτελεσματική εφαρμογή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, COM (2010) 573/4, 20.10.2010.

20. Τα ΑΔ θεωρήθηκαν ως ένα από τα συστατικά της «κοινής κληρονομιάς» που κληροδοτήθηκε στην Κοινότητα μέσω της γεωγραφικής και πολιτικής τοποθεσίας. Έτσι, παρουσιάζονται στην Πρώτη Έκθεση των υπουργών Εξωτερικών προς τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των κρατών-μελών το 1969 (Έκθεση Λουξεμβούργου). Σύμφωνα με την Έκθεση αυτή, η Ένωση είναι θεμελιωμένη στον σεβασμό της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που αποτελούν την κοινή κληρονομιά της Ευρώπης. A. Williams, *European Union Human Rights Policies: A study in Irony*, Oxford university Press, 2004.

21. «Η Ένωση προσχωρεί στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών», άρθρο 6, παρ. 2, Συνθήκη της Λισαβόνας.

22. Βλ. Κοινές Υποθέσεις C-402/05 P και C-415/05 P, Kadi και Al Barakaat, Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2008.

ταξύ ΕΕ και ΑΔ όσο και στην αποτύπωση του περιεχομένου του όρου «θεμελιώδη δικαιώματα».²³

Μετά δε και την επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΧΘΔ) εντάχθηκε στο κυρίως σώμα των Συνθηκών, ενώ πλέον προβλέπεται μέχρι και η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το άρθρο 6 Συνθήκης της Λισαβόνας.²⁴ Κινητήρια δύναμη πίσω από την ανωτέρω εξέλιξη ήταν το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η σχετική νομολογία του οποίου ενσωματώθηκε Συνθήκη της ΕΕ για πρώτη φορά το 1999 στο Μάαστριχτ.²⁵

Ο ΧΘΔ της ΕΕ συγκεντρώνει σε ένα μόνο έγγραφο δικαιώματα όλων των κατηγοριών τα οποία πηγάζουν από τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, από την ΕΣΔΑ (συμπεριλαμβανομένης της νομολογίας του ΕΔΔΑ), καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, του ΟΗΕ, και του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας (ΔΟΕ). Περιλαμβάνει δικαιώματα που απορρέουν από τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών της ΕΕ, την ΕΣΔΑ, τον ΕΚΧ, τη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ και του ΕΔΔΑ. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι οι διατάξεις του δεν συνεπάγονται επέκταση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ (άρθρο 51.2) και ότι εφαρμόζεται μόνο όταν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν

---

23. Υπόθεση C 540/03 *European Parliament v. Council*, Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, παρ. 38.

24. Από την πλευρά δε του ΣοΕ, η προσχώρηση της ΕΕ σύμφωνα με το άρθρο 59 ΕΣΔΑ, όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτ. 14. Στις 17 Μαρτίου 2010, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε διαπραγματευτικές οδηγίες για την ενδεχόμενη προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ. Στις 4 Ιουνίου, οι υπουργοί Δικαιοσύνης των κρατών-μελών έχρισαν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αρμόδια για τη διεξαγωγή των εν λόγω διαπραγματεύσεων. Στις 7 Ιουλίου ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της ΕΕ και του ΣοΕ σχετικά με την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, ώστε «citizens can swiftly benefit from stronger and more coherent fundamental protection in Europe», *Human Rights Information Bulletin*, no. 80, March-July, 2010, σελ. 6, 7.

25. Άρθρο ΣΤ' της Συνθήκης του Μάαστριχ: 1. Η Ένωση σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της, των οποίων τα κυβερνητικά συστήματα βασίζονται στις δημοκρατικές αρχές. 2. Η Ένωση σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των ΑΔ και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, και όπως προκύπτουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών, ως γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου. 3. Η Ένωση διαθέτει τα μέσα που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της και για την επιτυχή εφαρμογή των πολιτικών της. (Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 191 της 29ης Ιουλίου 1992).

κοινοτικό δίκαιο (άρθρο 51.1). Η σημασία του Χάρτη έγκειται στο γεγονός ότι η ενωσιακή νομοθεσία, προκειμένου να υιοθετηθεί, υπόκειται σε έλεγχο συμβατότητας με τον Χάρτη,²⁶ ενώ προβλέπεται και δυνατότητα ατομικής προσφυγής στο δικαστήριο της ΕΕ το οποίο δύναται να αποφαινείται για τυχόν παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου.²⁷

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο του ελληνικού-εθνικού συστήματος

Το ελληνικό Σύνταγμα περιλαμβάνει σε ειδικό κεφάλαιο τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα (άρθρα 4 – 25). Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος, οι διεθνείς κανόνες υπερισχύουν των εθνικών, αλλά όχι και του Συντάγματος (Χρυσόγονος, 2006: 18, Βλαχόπουλος, 2017: 8). Αναφορικά με τους εθνικούς θεσμούς προστασίας των ΑΔ, υπογραμμίζουμε δύο.

Ο Συνήγορος του Πολίτη συστάθηκε ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή το 1997²⁸ και έχει ως αποστολή τη διαμεσολάβηση μεταξύ των πολιτών και των δημόσιων υπηρεσιών για την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη. Έχει, επίσης, ως αποστολή του την προάσπιση και προαγωγή των συμφερόντων του παιδιού, την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης όλων των προσώπων χωρίς διάκριση.

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου συστήθηκε το 1998²⁹ και είναι συμβουλευτικό όργανο της πολιτείας σε θέματα προστασίας και προώθησης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Παρέχει συμβουλευτική στήριξη στην εκτελεστική εξουσία για τη χάραξη της πολιτικής ως προς τα ανθρωπίνια δικαιώματα, παρακολουθεί τις εξελίξεις που σχετίζονται με αυτά στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, συντάσσει και υποβάλλει προτάσεις, εκθέσεις και γνωμοδοτήσεις, ενημερώνει την κοινή γνώμη αναφορικά με τα δικαιώματα και τους κινδύνους παραβίασής τους.

26. Ανακοίνωση της Επιτροπής. Στρατηγική για την αποτελεσματική εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων από την ΕΕ, 19.10.2010 COM(2010) 573 τελικό.

27. Άρθρο 263 ΣΛΕΕ. Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί να ασκεί προσφυγή κατά των πράξεων των οποίων είναι αποδέκτης ή που το αφορούν άμεσα και ατομικά, καθώς και κατά των κανονιστικών πράξεων που τό αφορούν άμεσα χωρίς να περιλαμβάνουν εκτελεστικά μέτρα.

28. Ν.2477/1997 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 3094/2003).

29. Ν.2667/1998.